

Ярослав Погоральський

ЖИТЛА З ПЕЧАМИ ЯК МАРКЕР НАПРЯМІВ І ДИНАМІКИ РОЗСЕЛЕННЯ СКЛАВИНІВ: СХІДНОКАРПАТСЬКИЙ ШЛЯХ

У V-VII ст. склавини, репрезентовані празько-корчацькою археологічною культурою, взяли найактивнішу участь у процесах Великого розселення слов'ян. Спорадичні повідомлення візантійських джерел про слов'ян дають змогу тільки в загальних рисах реконструювати ці процеси, у зв'язку з чим зростає значення археологічних джерел для висвітлення їхніх деталей. Проблеми слов'янської прабатьківщини, шляхів формування головних ознак їх матеріальної культури, міграцій мають значну історіографію. Головні напрями і тенденції Великого розселення слов'ян загалом окреслені (рис. 1, 2) (Parczewski 1988; Баран 1998; Гавритухин 2000). Розселення слов'ян, у т.ч. освоєння ними Карпатської улоговини – процес, безперечно, динамічний, який відбувався хвилями протягом кількох століть. Однак, не завжди вдається детально відтворити його у зв'язку з різним станом джерельної бази, відсутністю точного датування пам'яток тощо. Серед напрямів, якими рухалися слов'янські племена у Подунав'я, є північна частина Східних Карпат – найвужча ділянка цієї гірської системи.

Як відзначають дослідники, слов'яни масово розселилися на нових територіях у Європі вже з певними традиційними прийомами житлобудівництва, керамічного виробництва і поховального обряду (Баран 1972, 89). Оскільки культура склавинів на території від Дніпра до Лаби характеризується значною однотипністю, важливу роль у з'ясуванні питань міграцій відіграють типи опалювальних споруд, як одна з консервативних і етно-визначальних рис. Протягом останніх десятиліть по обидва боки Карпат досліджено кілька сотень склавинських жител із печами, картографування і простеження хронологічної динаміки поширення яких дає змогу доповни-

---

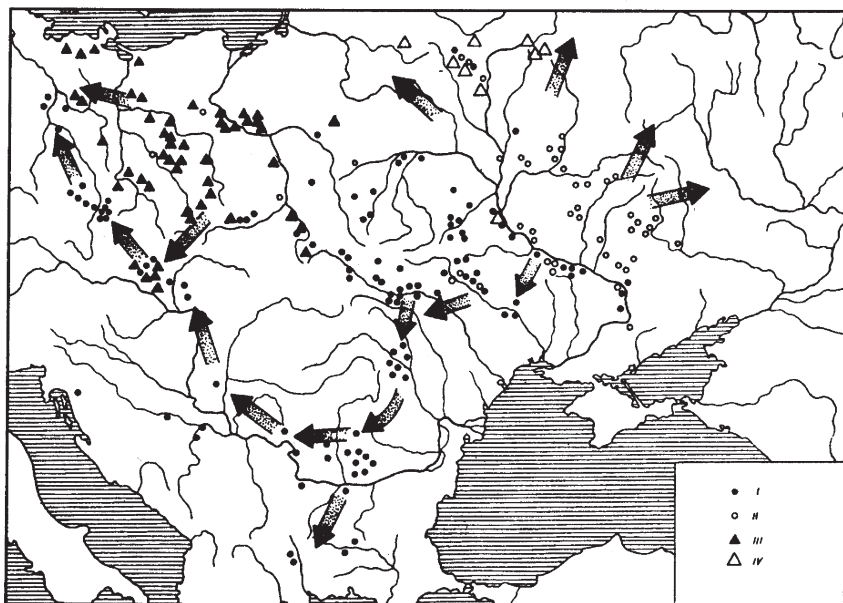

Рис. 1. Карта-схема слов'янських поселень V-VIII ст. та напрямки розселення слов'ян: I – заглиблені житла з печами; II – заглиблені житла з вогнищами; III – інші форми жител з вогнищами; IV – наземні житла (за Баран 1999)

Fig. 1. Schematic map of Slav settlements in the 5th-8th c. and the Slavonic migration direction: I – semi-dugouts dwellings with furnaces, II – semi-dugouts dwellings with hearth, III – other forms of dwellings with hearth; IV – ground dwellings (by Баран 1999)

ти і деталізувати уявлення про переселення слов'янських племен, накреслити ймовірну модель міграцій слов'ян у верхів'ях Дністра, Сяну і Тиси.

Рухаючись вздовж південного крила Східних Карпат, приблизно на початку VI ст., склавини з'явилися у басейні Серету і Пруту. Тут вони часто фіксовані разом із пеньківцями, а переважання і поява „чистих” празько-корчацьких комплексів датована другою половиною VI ст. В Олтенії найраніші празькі комплекси відносяться також до фази I (друга половина V – середина VI ст.) і представлені житлами з глинобитними печами, походження яких пов'язують зі західнобузьким регіоном¹. Натомість на схід

1. Ці дві групи розташовані на значній відстані одна від одної, не „заповнений” проміжними пам'ятками, які б дали можливість детальніше простежити шлях переселення західнобузьких (?) общин у Нижнє Подунав'я. Тому такий „просторовий стрибок” потребує подальшого вивчення.

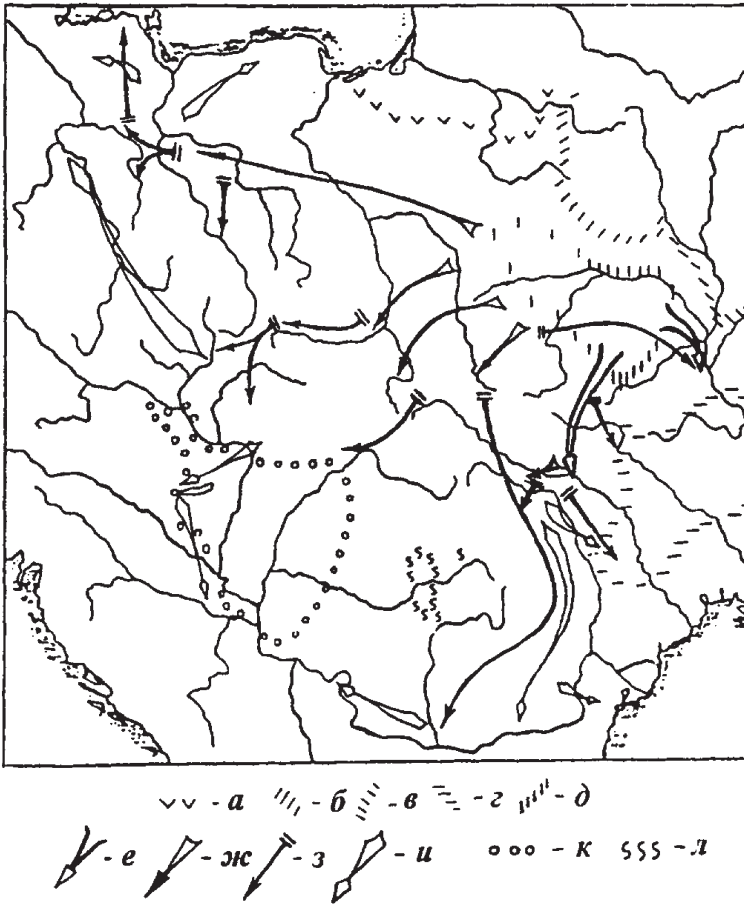

Рис. 2. Динаміка слов'янських переселень у IV-VI ст.: а – балтські культури; б – пам'ятки типу Тушемля-Банцеровщина; в – колочинська культура; г – пенківська культура; д – пражська культура у IV ст.; напрями переселення слов'ян: е – друга половина IV ст.; ж – перша половина-середина V ст.; з – друга половина V – перша половина VI ст.; и – середина-друга половина VI ст. (за Гавритухин 2000)

Fig. 2. Dynamics of Slavonic migrations in the 4th-6th c.: а – Baltic cultures, б – monuments of Tushemlya-Bantserovshchyna type; в – Kolochyn culture; г – Penkivka culture; д – Prague culture in the 4th c.; the directions of Slavonic migration: е – second half of the 4th c.; ж – first half of the 5th c.; з – second half of the 5th – first half of 6th c., и – second half of 6th c. (by Гавритухин 2000)

від Олтенії, де відомі житла з печами-кам'янками, вони датовані пізнішим часом – фазою II (друга половина VI – початок VII ст.) (Гавритухин 2000, 81). На думку В. Барана, у Подунав'ї слов'яни поділилися на дві групи, одна з яких просувалася вглиб Балканського півострова, а інша – уверх по Дунаю, з'явившись у VI ст. в Моравії і Словаччині, і далі – до Лаби і Заале. У заселенні Нижнього Подунав'я і Балкан брали участь як пеньківські, так і празькі племена. Але якщо пеньківська кераміка відома тільки в названих регіонах, то слов'яни, які просувалися вверх по Дунаю, несли із собою кераміку празького типу (рис. 1) (Баран 1998, 81-87; 1999, 298).

У другій половині V – середині VI ст. пам'ятки празько-корчацької культури зафіксовані у Верхньому Повісленні, Верхньому Потиссі, на верхній і середній Мораві, а в другій половині VI ст. – в Чехії і на нижній Мораві, де вони з'явилися, найімовірніше, з Повіслення (Баран 1999, 298; Гавритухин 2000, 81, 82). Освоєння цих земель, безперечно, пов'язане з міграціями і військовими конфліктами інших племен, зокрема герулів, гепідів, лангобардів, аварів (Алексеев 2005, 28, 159, 182, 183, 203-205).

Те, що Карпати не були перепоною не тільки для транскарпатських торговельних контактів, але й для міграційних рухів, свідчить наявність по обидва боки гір пам'яток культур пшеворської і карпатських курганів. У латенський і римський час, до середини I тисячоліття н.е., північні схили Карпат займали гето-дакійські племена, а межа між ними і слов'янами проходила, очевидно, по верхній і середній течії Дністра. Слов'янські підквадратні заглиблені житла з піччю-кам'янкою з'явилися у Прикарпатті на поселеннях культури карпатських курганів IV ст. (Кодин II, Гореча, Рогізна, Глибока), а повністю слов'янські поселення (Кодин I) датовані в цьому регіоні V ст. (Вакуленко 1999, 258-262). Отже, у IV-V ст. слов'яни перейшли Дністер, вийшовши у передгір'я Карпат.

Історіографічний огляд проблеми появи слов'ян у Тисо-Дунайському регіоні, який здійснив С. Пеняк на підставі аналізу праць румунських, угорських, словацьких і чеських вчених, дає змогу відзначити кілька тенденцій у вирішенні цього питання. Насамперед, дослідники відзначають хвилеподібність слов'янських міграцій за Карпати, які розпочалися ще на рубежі ер (пшеворська культура) і були пов'язані з різними зовнішніми чинниками, передусім, тиском інших народів. Крім того, можна виокремити й різні шляхи просування слов'ян в Карпатську улоговину – через Нижній Дунай, Південні Карпати (у Трансільванію), Східні Карпати,

Моравську браму. Кожен з цих напрямків був пріоритетним в той чи інший період для різних територіальних груп слов'янського населення (Пеняк 1998, 343-357). На думку сучасних словацьких дослідників, перша хвиля слов'ян у Верхньому Потиссі пов'язана із їх рухом в Подунав'я, а друга – з появою у Карпатській улоговині в 568 р. аварів (Котигорошко 2008, 316).

У Верхнє Потисся склавини почали проникати десь на рубежі V/VI ст., як вважається, через верхньотиські перевали. Таке датування пов'язане із наявністю в цьому регіоні ще в другій половині V ст. пам'яток східногерманського кола, а на південь і захід від них – території розселення гепідів (Середнє і Нижнє Потисся) і лангобардів (Нижня і Середня Морава) (до 568 р.) (Баран 1999, 298; Гавритухин 2000, 82). Перші достовірні слов'янські пам'ятки з'являються у цьому регіоні на початку VI ст. Їх картографування показує, що вони розташовані групами, які за своєю локалізацією тяжіють до виходів на Яблунецький і Верецький перевали, котрі, очевидно, слугували шляхами переходу слов'ян через Карпати. У південній смузі Верхнього Потисся ранньослов'янські пам'ятки не виявлені (Котигорошко 2005, 348-349, рис. 1), що є аргументом на користь їхньої появи саме з боку Східних Карпат, а не Середнього Дунаю.

У 19 ранньослов'янських житлах Закарпаття зафіксовані 23 глиняні печі (в т.ч. глинобитні, останцево-глинобитні, нішоподібні за межами котловану) і лише чотири кам'янки (Котигорошко 2008, 320). Зокрема, в житлах у Галочі виявлені рештки глинобитної печі, а також розвал печі, в конструкцію якої були включені камені і, можливо, глиняні „хлібці” (Пеняк 1986, 275-278). На поселенні Лазурь у кутах біля північних стінок споруджували останцево-глинобитні печі з куполом, надбудованим із глини і глиняних хлібців, яких на поселенні виявлено 126 екземплярів. Такі ж вальки-хлібці входили в конструкцію двох нішоподібних печей за межами котловану, виявлених у житлі 1 з Дідова II (Котигорошко 2008, 319-320). Крім Закарпаття, кам'янки відомі у житлах з пам'яток Східної Словаччини (Блажице, Кошице) (Суган 2006, 133, 135, 138). Відзначимо, що на поселеннях VIII-IX ст. на Закарпатті також виявлені останцево-глинобитні (Федорове I, Чепа, Оросієве, Вербовець), глинобитні (Комарівці, Павлове, Берегове-Буча) і кам'яні (Червенево, Ужгород-Галаго) печі та вогнища (можливо, рештки печей різної конструкції) (Котигорошко 1977, 81-84, 87, 89, 91, 94; Пеняк 1980, 26, 33, 58, 95, 96).

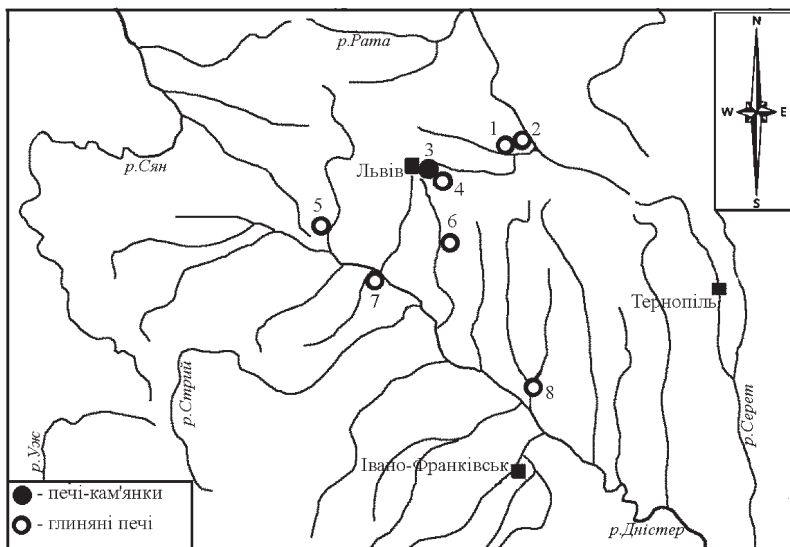

Рис. 3. Поширення печей-кам'янок і глиняних печей на Прикарпатті і Західній Волині у IV – першій половині V ст.: 1 – Неслухів; 2 – Ріпнів-1-3; 3 – Черепин; 4 – Чижиків; 5 – Березець; 6 – Стрілки-2; 7 – Рудники; 8 – Дем'янів

Fig. 3. Stone and clayish furnaces dissemination in the Sub-Carpathian region and Western Wolynian area in 4th-5th c.: 1 – Neslukhiv; 2 – Ripniv-1-3; 3 – Cherepyn; 4 – Chyzykiv; 5 – Berezets; 6 – Strilky-2; 7 – Rudnyky; 8 – Demianiv

Така різноманітність у використанні опалювальних споруд в ранньослов'янських житлах Верхнього Потисся вказує, що у заселенні цих теренів взяли участь різні групи склавинських племен, що проживали на північ від Карпат, які мали відмінні традиції спорудження печей. Тому, для з'ясування шляхів і особливостей проникнення склавинів у Верхнє Потисся, варто розглянути традиції житлобудування і динаміку функціонування жител із різними видами печей у слов'ян цього ж часу на Прикарпатті і Волині.

Поява печей, як визначального елементу слов'янського житла, пов'язана з пізньочерняхівськими (або ж фаза I/0 празько-корчацької культури, за І. Гавритухінім) поселеннями кінця IV – першої половини V ст. у Верхньому і Середньому Подністер'ї та Західному Побужжі, де з'явилися опалювальні конструкції, збудовані з каменю і глини (рис. 3). Печі-кам'янки були поширені на пам'ятках Середнього Подністер'я (Теремці,

Лука-Каветчинська, Бакота, Бернашівка), натомість у Верхньому Подністер'ї і верхів'ях Західного Бугу переважно відомі глиняні печі (глинобитні – Неслухів, Рудники, Стрілки-2, і останцево-глинобитна – Березець) (Цигилик 1997, 104-107, рис. 1, 3); тільки у двох житлах із Черепина зафіксовані кам'янки (Баран 1981, 31-32, рис. 9; 16). У заповненні паливних камер глиняних печей або поруч із опалювальними спорудами виявлені глиняні вальки-хлібці, які, очевидно, входили в конструкцію куполів.

На пам'ятках V-VII ст. у цьому ж регіоні печі-кам'янки виявлені на поселеннях, які компактно розташовані на вододілі басейнів Дністра і Західного Бугу у Львові („Золотий Лев”), Підберізцях, Підбірцях, Сокільниках (Козак 1984, 89-94), а глиняні печі – над Західним Бугом у Ріпневі-1-3 (рис. 4). Якщо перші можна пов'язувати із продовженням традицій Черепинського поселення, то другі – з глиняними опалювальними спорудами пізньочерняхівських пам'яток біля Ріпнева і Неслухова. Житла на ріпнівських поселеннях обігрівали за допомогою останцево-глинобитних печей; у конструкцію семи з них (54 %) входили вальки-хлібці (Баран 1972, 207-226). Румунський дослідник І. Станчу прямо пов'язує поширення традиції вальків-хлібців саме із басейну Прип'яті і Західного Бугу в Середнє Посяння і далі за Карпати – у Верхнє Потисся і Нижнє Подунав'я (Stanciu 2001, abb. 2).

На жаль, відсутність на більшості території Верхнього Подністер'я досліджених житлових споруд з печами празько-корчацької культури (рис. 4) не дає можливості дати однозначну відповідь про характер опалювальних споруд цього регіону, в якому на пізньочерняхівських пам'ятках побували глиняні печі. Водночас, використання печей-кам'янок у житлах V-VII ст. сусідніх до Верхнього Подністер'я районів (Бовшів, Дем'янів, Волосів, згадані пам'ятки з околиць Львова, Бахуж-16, Динув-11), дають змогу припускати, що традиція глиняних печей на цій території (на відміну від Західного Побужжя) не мала продовження (Погоральський 2009, 65, 66).

Важливими для з'ясування окремих аспектів проблеми міграцій у північнокарпатському регіоні є пам'ятки другої половини V-VII ст. із Верхнього і Середнього Посяння (рис. 4). У цьому ареалі печі-кам'янки (у т. ч. обмазані глиною) відомі на поселеннях Бахуж-16, Динув-11, Гродзіско Дольне-3 (Parczewski, 2003, s. 191-209; Cygan, 2006, s. 101-109), а глиняні (як глинобитні, так і останцево-глинобитні) – на Гродзіску Дольному-22, Ожанську-13, Заблотце-28 і Замехові-1. Ще на двох поселеннях – Ожанськ-5 і Лежахув-7 – виявлені обидва різновиди печей. В окремих житлах поселень Гродзіско

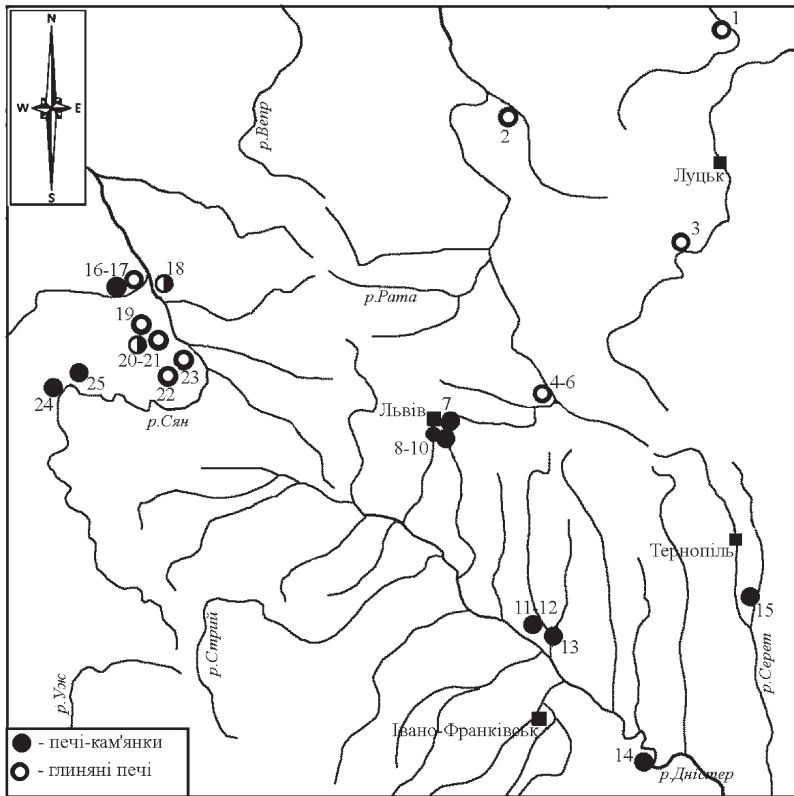

Рис. 4. Поширення печей-кам'янок і глиняних печей на Прикарпатті і Західній Волині у V-VII ст.: 1 – Підріжжя; 2 – Зимно-4; 3 – Хрінники; 4-6 – Ріпнів-1-3; 7 – Львів; 8-10 – Сокильники, Підбірці, Підберізці; 11-12 – Бовшів-1, 2; 13 – Дем'янів-1; 14 – Незвисько; 15 – Теребовля; 16-17 – Гродзіско Дольне-3, 22; 18 – Лежахув-7; 19 – Мацькувка-2; 20-21 – Ожанськ-5, 13; 22 – Заблотце-28; 23 – Замехув-1; 24 – Динув-11; 25 – Бахуж-16

Fig. 4. Stone and clayish furnaces dissemination in the Sub-Carpathian region and Western Volynian area in 5th-7th c.: 1 – Pidrizhia; 2 – Zymno-4; 3 – Khrinnyky; 4-6 – Ripniv-1-3; 7 – Lviv; 8-10 – Sokilnyky, Pidbirci, Pidberizci; 11-12 – Bovshiv-1, 2; 13 – Demianiv-1; 14 – Nezvysko; 15 – Terebovlia; 16-17 – Grodzisko Dolne-3, 22; 18 – Leżachów-7; 19 – Maćkówka-2; 20-21 – Ożańsk-5, 13; 22 – Zablotce-28; 23 – Zamięchów-1; 24 – Dynów-11; 25 – Bachórz-16

Дольне-22, Ожанськ-5, Замехув-1 знайдені глиняні „хлібці” (Cygan 2006, 109-112; Podgórska-Czopek 2009, 186-191; Parczewski 2011, 97-105). Можливо, функціонування на одному поселенні (Ожанськ-5, Лежахув-7) різнотипних печей свідчить про те, що на ньому проживали мешканці з різними традиціями спорудження печей, які вони принесли зі собою з Верхнього (глиняні печі) та Середнього (печі-кам’янки) Подністер’я. Якщо ж ці печі належать до різних етапів заселення пам’ятки, то, ймовірно, такий характер опалювальних споруд вказує на дві хвилі переселення склавинів у цей регіон із Подністер’я (можливо, ще й із Побужжя). Відзначимо також, що в Гродзіску Дольному-3 і 22 більшість печей знаходилися у північно-західних (NW) кутах, устям повернені на південь (S). Це так зване лівостороннє розташування, яке має аналогії у Верхньому Подністер’ї і Західному Побужжі, де майже всі печі IV-VII ст. споруджені саме як лівосторонні, причому більшість із них саме в такому варіанті, як і в Гродзіску Дольному (NW>S) (Погоральський 2009, 65, 67, 75).

Наведені вище матеріали з Посяння, на нашу думку, яскраво демонструють важливе значення цього регіону в міграційних процесах епохи Великого розселення слов’ян. Саме через Низькі Бескиди, долиною Сяну, пролягав шлях до значно доступніших Лупківського і Дукельського перевалів, які відкривали шлях у басейн Тиси. Це притягувало у Середнє і Верхнє Посяння різні групи склавинських племен, що й знайшло відображення у побутуванні тут печей, що належали до різних племінних традицій.

Проаналізовані матеріали дають підстави вважати, що поява у Верхньому і Середньому Посянні та Верхньому Потиссі жител з кам’яними і глиняними (в тім числі останцевими) печами, безперечно, тісно пов’язана із процесами Великого розселення слов’ян у V-VI ст. Найімовірніше, саме в ході цих міграційних рухів верхньодністерські (можливо, і надбужанські) общини принесли традицію глиняних печей із використанням вальків-хлібців у згадані регіони. В тих самих напрямках рухалися і середньодністерські племена з традицією печей-кам’янок, що й привело до використання на цих територіях різнотипних опалювальних споруд на різних (можливо, навіть і синхронних) поселеннях. Можливо, відсутність глиняних печей у житлах третьої чверті I тисячоліття н.е. із Верхнього Подністер’я треба пов’язувати з переселенням носіїв цієї традиції у Посяння і за Карпати у V-VI ст.

мгр Ярослав Погоральський
Львівський національний університет
ім. Івана Франка
вул. Університетська 1
79000 Львів
e-mail: pohoralskyu@ukr.net

Література

Алексеев С.В.

2005 *Славянская Европа V-VI веков*, Москва.

Баран В.Д.

1972 *Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю*, Київ.

1981 *Черняхівська культура (за матеріалами верхів'я Дністра і Західного Бугу)*, Київ.

1998 *Давні слов'яни*, Київ.

1999 *Східнокарпатський регіон у V-VII ст. н.е., [в:] Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат, т. 1, Археологія та антропологія, Львів, с. 263-308.*

Вакуленко Л.В.

1999 *Населення Східних Карпат в пізньоримський час [в:] Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат, т. 1. Археологія та антропологія, Львів, с. 227-262.*

Гавритухин И.

2000 *Начало великого славянского расселения на юг и на запад, Археологічні студії, вип. 1, Київ – Чернівці, с. 72-90.*

Козак Д.Н.

1984 *Нові ранньослов'янські пам'ятки в межиріччі Дністра і Західного Бугу, Археологія 47, с. 89-94.*

Котигорошко В.Г.

1977 *Новые данные к изучению древней истории славян Закарпатья, Slov. Arch. 25/1, с. 81-99.*

2005 *Населення Верхнього Потисся в VI-IX ст., Археологічні дослідження Львівського університету, вип. 8, с. 346-371.*

2008 *Верхнє Потисся в давнину. 1000000 років тому – X сторіччя н. е.*, Ужгород.

Пеняк С.І.

1980 *Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI-XIII ст.*, Київ.

1986 *Новые славянские памятники в Закарпатье, [в:] Urzeitliche und Frühhistorische besiedlung der Ostslowakei in bezug zu den Nachbargebieten*, Nitra, с. 275-283.

1998 *Заселення слов'янами Тисо-Дунайської улоговини*, Записки НТШ, т. 235, с. 343-357.

Погоральський Я.

2009 *Опалювальні споруди у житлах V-X ст. з порубіжжя Волині і Прикарпаття*, Археологічні дослідження Львівського університету, вип. 12, с. 65, 67, 75.

Цигилик В.М.

1997 *Нові пізньочерняхівські житла на Львівщині, [в:] Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян*, Київ – Львів, с. 104-107.

Sygan S.

2006 *Wczesnosłowiańskie półziemianki kwadratowe na terenie Polski, Czech, Słowacji, wschodnich Niemiec i Dolnej Austrii*, Rzeszów.

Parczewski M.

1988 *Najstarsza faza kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce*, Kraków.

2003 *Wczesnosłowiańskie odkrycia w Bachórze, pow. Rzeszów, [w:] Woźniak Z., Gancarski J. (red.), Polonia Minor Medii Aevi*, Kraków – Krosno, s. 191-209.

2011 *Osady wczesnosłowiańskie (V/VI-VII w.) na trasie autostrady A4 w południowo-wschodniej Polsce, [w:] Autostradą w przeszłość. Katalog wystawy*, Rzeszów, s. 97-108.

Podgórska-Czopek J.

2009 *Grodzisko Dolne, stanowisko 22 – wielokulturowe stanowisko nad Dolnym Wisłokiem, cz. II, Okresy rzymski i wczesnosłowiański*, Rzeszów.

Stanciu I.

- 2001 „Tonbrote” als indiz für die wanderung und die magisch-rituellen glauben und praktiken der frühen Slawen, [w:] *Eastern Review. Sanktuaria i kult. Interdyscyplinarny zespół naukowo-badawczy: drogi handlowe i szlaki pielgrzymie*, t. 5, Łódź, s. 123-154.

DWELLINGS WITH FURNACES
AS MARKER OF DIRECTIONS AND DYNAMICS
OF SCLAVENI'S RESETTLEMENT.
EAST CARPATHIAN WAY

Summary

Slaveni (Prague-Korchak Culture) were actively settling at the Danube region during the Great Resettlement of the Slavs (5th-7th c.). They were moving through the Moravian Gate (to Bohemia and Moravia), the Eastern Carpathian passes (to the Upper Tysa) and the Lower Danube. These migration processes were extremely dynamic, run in wave motion and lasted for several centuries. Different groups of Slavic tribes were involved in it.

The research of the dynamics of the dissemination of various types of the furnaces (one of the distinguishing ethnic feature of Prague-Korchak Culture) becomes a significant scientific method for better understanding of migration processes studies, if we take the recurrence of the Sclaveni material culture artifact between Dnipro and Laba into consideration in particular.

Hundreds of dwellings with the furnaces were examined on both sides of the Eastern Carpathians during the past decades. This state of research can offer a possible model of Sclaveni's movement through the northern wing of the Eastern Carpathians to the Upper Tysa region. Different furnaces, made of clay and stone were typical for the Slavs from Transcarpathian and the Eastern Slovakia. This fact probably support the theory that the Upper Tysa region was settled by several waves of immigrants who had different traditions in constructing the furnaces. Such types of heating devices were typical in the north

from Carpathians, mainly in Sclaveni's area. In the 4th-5th c. the clay furnaces were known in the Upper Dnister region and Western Bug region, and the stone furnaces – in the Middle Dnister. In the 5th-7th c. the clay furnaces disappeared from the upper basin of the Dnister, while the middle Dnister's stone furnaces appeared there. However, both clay and stone furnaces coexisted in the Sclaveni settlements in the Upper Tysa region, and Upper, and Middle San region at that time (in the same areas sometimes, for example in Leżachów-7, Ożańsk-5). The clay "bread" was used in the clay furnaces at the adjacent regions (Lazur, Galoch, Grodzisko Dolne-22, Ożańsk-5, Zamiechów-1) as at the settlements of the 4th-5th c. at the Upper Dnister region and the Western Bug region (Neslukhiv, Rudnyky, Berezets, Strilky-2).

Thus, tracing of dynamics of the dissemination of furnaces from different building materials on both sides of the Eastern Carpathians and results of these studies suggest that the Upper Dnister and Western Bug Sclaveni group's, that were moving to San region and Transcarpathian and passing on the tradition of building clay furnaces, took part in the one of the first migration wave of resettling in this region. Later (possibly simultaneously) the Middle Dnister's tribes with a tradition of the stone furnaces, who settled the deserted Upper Dnister, San regions and Transcarpathian were also involved in this process.

Translated by T. Bałuk-Ulewiczowa

